

Obecná škola (německá) Svojsín

1869 – 1943

Inventář

Číslo EL NAD: 766
Evidenční číslo pomůcky: 304

Obsah

Úvod.....	3
I. Vývoj původce archivního souboru.....	3
II. Vývoj a dějiny archivního souboru.....	7
III. Archivní charakteristika archivního souboru.....	7
IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru.....	7
V. Záznam o uspořádání archivního souboru.....	8
Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury.....	9
Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk.....	10
Inventární seznam.....	11

Úvod

I. Vývoj původce archivního souboru

Základy novodobého základního školství byly položeny v r. 1774 „Všeobecným školním řádem“ (Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern) vydaným císařovnou Marií Terezií na podkladě návrhu vypracovaného císařským rádcem a osvíceným augustiniánským opatem kláštera ve slezské Zaháni, Johannem Ignazem von Felbingerem. Zásadní roli v nově konstituovaném školském systému sehrála i za tím účelem zřízená dvorská studijní komise.

Všeobecným školním řádem byla dána struktura tzv. nižšího školství, které v podstatě existovalo do poloviny 20. století a nahradilo tak školský systém do té doby organizačně i pedagogicky nejednotný a roztržštěný. Dokument jako zásadní změnu oproti dosavadní praxi stanovil, že vrchní dozor nad školstvím přešel z církve na stát, neboť v každém hlavním městě jednotlivých zemí byla zřízena zemská školní komise při zemské vládě. Komise se starala o zřizování nových škol a spravovala zemský školní majetek. Ustanovovala pro jednotlivé obvody školní dozorce, kteří s podporou krajských úřadů dohlíželi na stav školství. Obvykle byli do této funkce ustanovováni vikáři. V jednotlivých místech pak byl svěřen dozor nad školou místnímu faráři. O materiální stránku věci se staral vrchností ustanovený světský dozorce, obvykle panský úředník nebo vážený občan.

Císařský předpis stanovil tři typy škol:

Triviální školy (označované jako farní nebo filiální v případech, kdy byly zřízeny při farách či filiálních kostelích) byly nejčastěji jednotřídní, více tříd měly výjimečně. Poskytovaly šestileté základní vzdělání dětem od 6 do 12 let v předmětech čtení, psaní, počítání, náboženství s mravoukou na něm založenou a uvedení k hospodářství. Docházka do těchto škol byla povinná a výuka probíhala v mateřském jazyce. Císař Josef II. vydal nařízení, že obecná škola má být zřízena i všude tam, kde je v obvodu půl hodiny 90 - 100 dětí školního věku. To v důsledku znamenalo zvýšení dosavadního počtu triviálních škol.

Hlavní školy zakládáné ve větších městech bývaly o 3 případně 4 třídách a poskytovaly vzdělání v řadě dalších předmětů navíc oproti školám triviálním. Vyučování se uskutečňovalo v němčině.

Normální nebo-li vzorné školy byly zřízeny v hlavních městech jednotlivých zemí, měly 4 třídy a jejich výuka v německém jazyce byla postavena na rozšířené osnově hlavních škol.

Za císaře Františka II. byl v r. 1805 vydán nový zákoník obecného školství, Politické školské zřízení (Politische Verfassung der deutschen Schulen für die k. k. österreichischen Provinzen mit Ausnahme von Ungarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien), který znamenal opětovné získání dominantního vlivu církve na školství. Ponechal základní rozdělení škol, navíc přinesl zřizování reálných škol ve městech pro vzdělání obchodnického a úřednického dorostu. Ve městech mohly být zřizovány dívčí školy.

Většina triviálních škol měla jediného učitele na 100 žáků. Pokud jejich počet přesáhl toto číslo, býval učiteli přidělen pomocník. Školní budovy se pořizovaly tak, že vrchnost poskytla stavební materiál, školní patron (obvykle místní farář) zajistil řemeslníky a vesnice dodala ruční a potažní robotu. Školní povinnost se vztahovala i na děti pracující v továrnách, které se vzdělávaly o sobotách a nedělích, resp. dorost starší 12 let, jenž měl na venkově

navštěvovat zprvu do 18, později do 15 let, nedělní opakovací hodiny. V každém kraji byla zřízena alespoň jedna hlavní škola.

Podmínkou pro vykonávání práce učitelského pomocníka býval pro triviální školy tříměsíční, pro hlavní školy šestiměsíční, přípravný kurs (preparandie) zakončený zkouškou. Pokud se pomocník při výuce osvědčil, mohl udělat další zkoušku na samostatné učitelství. Od r. 1832 bylo přípravné období nezbytné pro získání učitelské kvalifikace prodlouženo na 6 měsíců pro triviální školy a na 1 rok pro hlavní školy. V r. 1841 pak byla doba přípravy sjednocena na 1 rok pro oba typy škol.

Učitel býval doporučován zemskou vládou, majitelem panství či patronem školy, obcí nebo farářem a umístovací dekret vydávala konsistoř. Učitele vzorných a hlavních škol jmenovala dvorská komise. Dohled nad hlavními a triviálními školami náležel jednak místnímu duchovnímu správci, jenž byl přímým představeným učitele i školy, na niž zároveň vyučoval náboženství a současně světskému správci dohlížejícímu na řádný stav školní budovy a školní docházku. Právní základ zavedený Politickým školským zřízením v podstatě přetrval až do 2. poloviny 19. století, neboť uvedený předpis byl postupně rozvíjen dalšími úpravami.

V r. 1848 bylo ve Vídni zřízeno namísto dosavadní dvorské studijní komise ministerstvo veřejného vyučování, vzápětí přejmenované na ministerstvo kultu a vyučování. Následně pak byly v jednotlivých zemích monarchie konstituovány zemské školní úřady, do jejichž kompetence spadala správa obecných a středních škol. V jejich čele stáli zemští školní inspektoři. V každém politickém okrese byl ustanoven okresní školní inspektor, obvykle místní vikář. Od následujícího roku 1849 byla stanovena doba vzdělání pro učitele na 2 roky.

Mezi roky 1852 - 1858 byla provedena reorganizace hlavních škol tak, aby byly všude čtyřtřídní. Tam, kde byly čtvrté třídy již dříve, specializovaly se tyto školy jako reálné nebo měšťanské, a označovaly se proto jako nižší reálky či měšťanky. Pokračovalo se v nich ve výchově měšťanské mládeže pro obchod, řemeslo a hospodářství na základě daném triviální školou.

Konkordátem mezi rakouským císařem a papežem byla dominantní úloha ve školství od r. 1855 nakrátko vrácena církvi, nicméně vydáním řady zákonů v 60. letech 19. století se školství postupně vrátilo do pravomoci státu, stalo se záležitostí převážně civilní a zejména věcí decentralizovanou, v kompetenci jednotlivých zemí. V Čechách byl tento proces zahájen zákonem č. 33/1864 Z. z. o částečném zrušení školního patronátu a zákonem č. 1/1866 Z. z. o provedení rovného práva obou zemských jazyků ve školách obecných a středních.

Základní zásady pro další vývoj zemského školství mj. stanovil zákon č. 142/1867 Ř. z., který státu vyhrazoval právo nejvyššího řízení a dozoru nad vyučováním a vychovatelstvím. Zákonem č. 84/1868 Ř. z. byla určena základní pravidla pro vztah školy a církve.

Vyvrcholením legislativního procesu ve školství bylo vydání říšského zákona č. 52/1869 Ř. z. o obecných (v českém překladu někdy národních) školách. Zákon stanovil interkonfesijnost obecné školy, rozšířil trivium o četné další předměty, položil meze náboženskému vyučování, dal pevný základ měšťanské škole, stabilizoval osmiletou školní povinnost, upravil školní docházku, nově uspořádal přípravné i navazující vzdělávání učitelů, vymezil způsobilost k vykonávání učitelského úřadu (čtyřleté studium na učitelském ústavu) a způsob dosazování učitelů, vytkl povinnost ke zřizování a provozování škol a upravil předpisy a podmínky pro soukromé školství.

Některá ustanovení výše uvedeného zákona byla později upravena tzv. školskou novelou, zákonem č. 53/1883 Ř. z. Ještě za éry monarchie, ale následně i během existence Československé republiky navázala na oba zákony řada dalších zákonů a předpisů, jimiž byly upravovány jednotlivé problémy školství.

Na základě uvedené legislativy byly obecné (národní) školy (Volksschulen) určeny pro vzdělání mládeže ve věku školou povinném po dobu prvních pěti let školní docházky, případně pro vzdělávání v dalších třech letech školní povinnosti, pokud žáci nepřešli na školu měšťanskou nebo některou ze středních škol.

Veřejné obecné školy byly v Čechách zřizovány všude tam, kde v osadě nebo několika osadách (samotách) ležících v okruhu 1 míle (od r. 1876 v okruhu 4 km) bylo v pětiletém průměru více než 40 dětí ročně. Pakliže byla pro děti docházka z důvodu obtížných komunikací komplikovaná, mohly úřady přistoupit ke zřizování expozitur škol. K výuce na expozituře pak býval určen některý z učitelů obecné školy. Pokud byla škola nejméně 5 let nucena dělit většinu tříd, bývala následně rozdělena na 2 samostatné školy. Jestliže byla škola v lidnatém místě nebo počet zákonem vyžadovaných učitelů byl vyšší než 6, docházelo k jejímu dělení podle pohlaví a vzniku chlapeckých, resp. dívčích škol. Od školního roku 1932/33 byl stanoven maximální počet 50 žáků pro jednotřídky. Ve dvoutřídkách a vícetřídkách smělo být ve třídě nejvýše 60 žáků.

Měšťanské školy (Bürgerschulen) byly vyšším stupněm obecných škol určeným pro vzdělání v 6. - 8. roce školní docházky. Dle zákona byla veřejná měšťanská škola jako nezbytná zřizována v obvodě každého politického okresu. Další mohly být zřizovány při obecných školách s alespoň 400 dětmi. Do měšťanských škol měly za povinnost docházet děti, které měly tuto školu ve školním obvodu. V případě, že měla smíšená měšťanská škola alespoň 3 roky po sobě více než 300 žáků, došlo k jejímu rozdělení na dvě samostatné školy: chlapeckou a dívčí. Na základě tzv. malého školského zákona č. 226/1926 Sb. byly při měšťanských zaváděny pokračovací školy (živnostenské, kupecké, lidové hospodářské) a pokračovací kurzy pro 14 – 16letou mládež. Počínaje školním rokem 1932/33 nesměl být počet žáků v jednotlivých třídách vyšší než 60. Od r. 1941 byly přejmenovány na hlavní školy.

Obecné i měšťanské školy měly přidělen svůj tzv. školský obvod (tvořený kromě obce osadami, jejich částmi a samotami), který se až na nepatrně výjimek shodoval s obecními hranicemi. O majetkoprávní a provozní stránku škol v rámci školních obcí pečovaly od r. 1873 veřejné úřady - místní školní rady. Okresní školní rada pak zastupovala zájmy tzv. školního okresu navenek, vedla jednání o úpravě a rozšíření existujících škol či zřizování nových škol, prozatímně obsazovala uprázdněná učitelská místa apod. Na fungování školství v jednotlivých školských okresech dohlíželi státní zaměstnanci, okresní školní inspektoři. Nejvyšším dozorčím úřadem byla v jednotlivých zemích zemská školní rada.

Školský systém konstituovaný v rakouské monarchii ve 2. polovině 19. století a doplňovaný a upravovaný předpisy Československé republiky, byl v hlavních rysech uplatňován v podst. až do r. 1948, resp. 1953, kdy po zavedení socialistického společenského uspořádání došlo i na změnu struktury školství.

V pohraničí však v důsledku změn souvisejících s koncem 2. světové války byly v r. 1945 obecné školy (Volksschulen) plošně prozatímně uzavřeny (viz Výnos MŠO poř. č. 18 z 7. VI. 1945, č. 2641 pres.) a následně zrušeny (viz Výnos MŠO poř. č. 90 z 16. X. 1945, č. 8551 pres). Od září 1945 byly nově otevírány české obecné školy pro děti dosídlenců.

Dějiny školy ve Svojsíně (Schweissing) jsou spojeny s farou u kostela Svatých Apoštolů Petra a Pavla. Škola pod vrchnostenským patronátem je zde připomínána i k r. 1838. Od počátku obecného školství byla škola dvoutrídň. Původně sídlila v čp. 28 a 29, které však brzy nevyhovovaly ani nárokům na výuku ani stoupajícímu počtu žáků.

Svojsín byl totiž centrem poměrně velkého školního obvodu, který tvořily vesnice Jezerce (Gesürzen), Holyně (Hollin), Nynkov (Lingau), Pytlov (Pitlau), Lom u Stříbra (Lohm) s částí Pražka (Praschka), Nový Dvůr (Neuhof) a Otročín (Otrotschin). Až v letech obecného školství byly v některých z nich zřízeny vlastní obecné školy. V r. 1873 se jako první osamostatnil Lom u Stříbra, do jehož školy docházeli jak žáci z Pražky, tak i Nového Dvora, který byl ovšem osadou obce Řebří (Leiter).

Jako první pedagogové obecné školy byli zaznamenáni: řídící učitel Wenzel Forster a podučitel Johann Forster. Za výukou tehdy v některých letech poslední čtvrtiny 19. století docházelo i více než 200 žáků. Do přelomu století se na podučitelském místě vystřídal okolo dvaceti vyučujících.

V r. 1892 byl svojsínský školní obvod zmenšen o Otročín. Do tamní nově zřízené obecné školy pak docházely i děti z přiškolených Jezerců. I přesto se na přelomu století ve svojsínské škole vzdělávalo okolo 115 žáků. Potřeba nových prostor pro vyučování vyústila ve výstavbu patrové školní budovy čp. 35, která byla uvedena do provozu na začátku školního r. 1893. Náklady činily 18 000 korun.

Od školního r. 1906/07 byl do čela dvoutrídny postaven Johann Lanzendörfer, který zde působil do konce školního r. 1924/25, přičemž jej v posledních dvou letech 1. světové války zastupoval Rudolf Rosam.

Na počátku školního r. 1925/26 byl jako správce školy určen Alois Glosauer, kterého však ještě na konci r. 1925 vystřídal Franz Rath. Téhož roku byly v objektu školy vyhrazeny prostory pro českou státní obecnou školu, která byla ve Svojsíně zřízena pro děti tamních příslušníků české menšiny. Obě školy mohly být do budovy umístěny i proto, že se po vzniku Československé republiky počet žáků německé školy pohyboval okolo 50. Od školního r. 1927/28 byl totiž přeškolen Pytlov k Černošínu a svojsínská škola byla reorganizována na jednotřídní s druhou prozatímní třídou. Jako zastupující řídící učitel byl určen Wenzel Lippert. Ještě téhož školního roku jej však nakrátko vystřídal Leopold Hahn.

Od školního r. 1928/29 byl jmenován jako definitivní řídící učitel Karl Plaschka. Počet žáků se zvýšil na 69. Následující školní rok školu navštěvovalo již 83 dětí a jejich množství nadále rostlo, takže počínaje školním r. 1931/32 byla škola opět rozšířena na dvoutrídň. Od 1. ledna 1937 bylo vedení školy dočasně svěřeno učiteli Michaelu Dusikovi, po němž se stal od 1. července 1938 definitivním řídícím učitelem Johann Spatz.

V průběhu 2. světové války počet školou povinných dětí vytrvale klesal. Vyučování zkomplikovalo úmrtí pana řídícího při vlakovém neštěstí v říjnu 1942. Školu pak měla v posledních válečných letech na starosti učitelka Anna Distler.

Od r. 1873 škola náležela do obvodu školního okresu Stříbro a vyšší dohled nad ní tudíž vykonávala do r. 1938 Okresní školní rada ve Stříbře, poté do r. 1945 Kreisschulamt ve Stříbře.

Po r. 1945 byla ve školní budově zahájena výuka, která pokračovala až do 70. let 20. století. Poté byl Svojsín přiškolen k Černošínu a škola byla znovu obnovena na počátku 90. let. Nyní tu sídlí sídlem 1. stupeň základní školy a mateřská škola.

II. Vývoj a dějiny archivního souboru

Na každé obecné i měšťanské škole byly dle § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z. povinně vedeny a do „školního archivu“ ukládány úřední spisy: školní kronika, školní inventář, jednací protokol, index normálí, knihovní katalogy, seznam knih pro chudé žáky, třídní výkazy docházky a prospěchu žactva a třídní knihy. Vedení úředních spisů a korespondence školy měl v popisu práce určený správce školy, případně třídní učitelé.

Za dobu činnosti školy nepochybně vznikla četná agenda, z níž se však dochovaly jen tři svazky kroniky z let 1869 – 1918, 1918 – 1932, 1932 – 1943. Archiválie byly do Státního okresního archivu Tachov odevzdány z Obecního úřadu ve Svojsíně předávacím protokolem čj. OA-705/99-E ze dne 20. prosince 1999 (číslo přírůstku 23/99) a následně byla pro původce založena příslušná dokumentace včetně EL JAF 766. Ostatní agenda školy je dosud nezvěstná.

III. Archivní charakteristika archivního souboru

V archivním souboru Obecná škola (německá) Svojsín jsou uloženy školní kroniky z let 1869 – 1918, 1918 – 1932 a 1932 - 1943.

Do inventarizace byl zahrnut veškerý archivní materiál původce. S ohledem na neexistující spisový plán a torzovitost dochovaných dokumentů bylo při koncipování inventárního seznamu vycházeno ze základního systému řazení a zároveň přihlédnuto k pořadí písemností tak jak určoval § 136 Řádu školního a vyučovacího pro školy obecné a měšťanské vydaného Nařízením ministerstva věcí duchovních a vyučování č. 159/1905 Ř. z.

Ve škole bezpochyby bývala systematicky vedena spisovna a jednotlivé dokumenty, jak dokazuje signatura na titulní straně prvního svazku kronik, bývaly předpisově evidovány a ukládány. První svazek je označen „Inv. No B1/S-6“, je popsán z poloviny na označených stranách 1 – 136. Prázdné zůstaly strany 6 – 14, na nichž měl být dle obsahu uvedeného na první straně zachycen vývoj svojsínského školství do let 1869/70. Zbývající nepopsané strany očíslovány nejsou. Druhý, až na poslední dva listy zcela popsán svazek obsahuje strany 137 – 186, přičemž poslední zápis byl učiněn k 5. lednu 1932. Třetí svazek kroniky, který začíná kompletním záznamem za školní r. 1931/32 a končí zápisem datovaným k 23. březnu 1943, je popsán zhruba ze dvou pětín. Označeny jsou jen stránky 1 – 39, tj. asi polovina z popsáných.

V průběhu pořádání nebyly navrženy žádné písemnosti k vnitřní skartaci.

Dochované archiválie jsou kategorie I.

Jazykem archivního souboru je němčina.

Fyzický stav archivního souboru je dobrý, jen první svazek kroniky má rozlomenou vazbu.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního souboru

Celý archivní soubor je badatelsky obšírně využitelným zdrojem informací ke studiu dějin školy, školního obvodu i školního okresu (v prvním svazku je pravidelně zmiňováno složení místní i okresní školské rady) za tři čtvrtě staletí předválečné existence. Se souborem

Základní devítiletá škola přibližuje ucelenou historii školství ve větší obci. Vhodně doplňuje informace o minulosti obce obsažené v souborech Archiv obce, Farní úřad, Místní národní výbor a Jednotné zemědělské družstvo Může posloužit i ke zpracování dějin regionu z řady úhlů pohledu. Archiválie obsahují údaje, které lze využít např. i k národnostním, sociálním, demografickým a dalším tématům.

V. Záznam o uspořádání archivního souboru a zpracování archivní pomůcky

Archiválie souboru Obecná škola (německá) Svojšín 1869 – 1943 uspořádala a inventární seznam vypracovala v prosinci 2006 Dana Bízová. Revizi inventárního seznamu provedla, úvod napsala a inventář sestavila v prosinci 2007 PhDr. Markéta Novotná ve Státním okresním archivu Tachov.

V Tachově, 30. května 2008

Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná

Příloha č. 1 – Seznam použitých pramenů a literatury

- Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Mies, Stříbro 1912
Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Mies, Stříbro 1924
Der Heimatkreis Mies, Land und Leute an Mies und Radbusa, Dinkelsbühl 1962
Die Gemeinden des Landkreises Mies, Dinkelsbühl 1975
Dobeš J., Hledíková Z., Janák J.: Dějiny správy v českých zemích, Praha 2005
Havelka F., Placht O.: Příručka školské a osvětové správy, Praha 1934
Janouškovec J.: Soupis kronik z okresu Tachov, uložených v okresním archivu, in: Sborník okresního muzea v Tachově, 1978/11, Tachov 1978
Národní archiv, Zemská školní rada v Praze, inv. č. 588, matriky škol-okres Stříbro, k. č. 291
Popis obecného školství v Království Českém, Praha 1889
Rozvoj socialistického školství na Tachovsku, Tachov 1981
Řeháček K.: Češi a Němci na jihozápadě Čech 1880-1938, Plzeň 2002
Seznam národních škol a jejich učitelstva v Československé republice podle stavu ze dne 31. října 1933, Praha 1934
Schematismus des Volksschulwesens im Königreich Böhmen, Praha 1891
Schematismus für das Königreich Böhmen, Praha 1877
Sommer J. G.: Das Königreich Böhmen – 6. Band Pilsner Kreis, Praha 1838
Věstník Ministerstva školství a osvěty – ročník 1945

Příloha č. 2 – Seznam použitých zkratk

AP	archivní pomůcka
bm	běžný metr
čp.	číslo popisné
EL NAD	evidenční list národního archivního dědictví
GI	generální inventura
JAF	Jednotný archivní fond
k. k.	kaiserlich und königlich
l.	léta
MŠO	Ministerstvo školství a osvěty
NOŠ	německá obecná škola
pres.	presidiální
r.	rok
Ř. z.	Říšský zákoník
Sb.	Sbírka (zákonů)
ZDŠ	základní devítiletá škola
Z. z.	Zemský zákoník

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jednotka
Úřední knihy			
1	Kronika (Schulchronik von Schweissing)	1869 – 1918	K 1
2	Kronika (Chronik der Schule in Schweissing)	1918 – 1932	K 2
3	Kronika (Chronik der Schule in Schweissing)	1932 – 1943	K 3

Název archivu:	Státní okresní archiv Tachov
Název archivní pomůcky (archivního souboru):	Obecná škola (německá) Svojsín
Značka archivního souboru:	NOŠ Svojsín
Časový rozsah:	1869 – 1943
Počet evidenčních jednotek:	3 úřední knihy
Počet inventárních jednotek:	3
Rozsah bm:	0,05
Stav ke dni:	30. května 2008
Archivní soubor zpracovaly:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Pomůcku sestavily:	Dana Bízová, PhDr. Markéta Novotná
Počet stran:	13
Počet exemplářů:	5
Pomůcku schválil:	Mgr. Jan Edl